

VALEH HACILAR'IN “KARAPAPAK ELLERİ” ŞİİRİNDEN YOLA ÇIKMAKLA GÜRCİSTAN'DAKİ TÜRKLERİN TANITIMI*

Şureddin MEMMEDLİ**

Öz

Gürcistan'daki Türklerin yetiştirdiği Ord. Prof. Dr. Valeh Hacılar, bilim insanı olmasının yanı sıra, şairliğiyle de ünlü şahsiyettir. Onun Borçalı konulu şiirleri arasında “Karapapak Elleri” (Karapapak İlleri) şiirinin önemli, özgün bir yeri vardır. Şiir, adından da anlaşıldığı üzere, Gürcistan'da meskûnlaşan Borçalı / Karapapak Türk topluluğunun tarihine, günümüz konumuna ayna tutmaktadır. Makalede söz konusu şiir incelenmektedir, şiirde konu, anlam, düşünce, izlek, imgeler, simgeler, ritim-uyum, biçem, vb. etmenler açıklanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hacılar, Karapapak, şiir.

IDENTIFICATION OF THE TURKS IN GEORGIA TO VALEH HACILAR'S POETRY “KARAPAPAKS VILLAGES”

Abstract

Valeh Hacilar as well as being a scientist, poet of the Turks in Georgia, with its famous figure. Borchaly theme of his poems, “Karapapak Elleri” (Karapapaks Villages) poetry is important, there is the original location. Poetry, as seen from its name, the Turkish community Borçaly-Karapapak in Georgia luckily it reflects. To the poem mentioned in the article are analyzed, poetry, theme, meaning, thought, thread, images, icons, rhythm-harmony, style, etc. are described elements.

Keywords: Hacilar, Karapapak, poetry.

1. Şiirin Metni

Babaların yurdudur

Karapapak illeri.

Her biri bir ordudur

Karapapak illeri.

Erenleri ad koyup,

Düşmanına od koyup,

Tarihleri mat koyup

Karapapak illeri.

Sofraları konaklı,

Şiir, sanat ocaklı,

Her ili bin bucaklı,

Karapapak illeri.

* 18-21 Nisan 2012 tarihinde Tiflis'te Valeh Hacılar adına “Kafkas Halklarının Folkloru ve Lingvo Kültürolojisi” konulu uluslararası sempozyumda sunulan bildirinin makale biçimine getirilmiş metnidir.

** Prof. Dr.; Ardahan Üniversitesi uluslararası öğretim üyesi, shureddin@gmail.com.

Babaların şöhreti,
Nevelerin gayreti,
Yeryüzünün cenneti,
Karapapak illeri.

Bahçesi bağa bağlı,
Aranı dağa bağlı,
Kökü toprağa bağlı,
Karapapak illeri¹ (Hacılar, 2000: 3).

2. Şair Hakkında

Şiiri yazan kişi Borçalı Karapapak Türklerinin ünlü şahsiyeti Valeh Hacılar'dır (1951-2010). Orhan Söylemez hocamız onu: “şiirlerinde insanı merkeze yerleştiren, sevgi ve aşkı yücelten, sanatı ve sanatkârı ele alan, tarihe, coğrafyaya temas eden, vatan millet kavramlarını derinleştiren, menkıbeleri hatırlatan, tabiatı yok saymayan, bu arada hayatı ve ölümü de işleyen Valeh Hacılar” olarak değerlendirmektedir (Söylemez, 2012: 154).

O, hem zengin bilimsel mirasıyla hem de kıymetli saz-söz mirasıyla ulusal bilim hazinemizde ve edebiyatımızda özgün bir yer tutar.

Valeh Hacılar sözün tam boyutuyla benzersiz şahsiyet idi. Bu benzersiz şahsiyetlilik onun öğretim üyeliği, bilim insanlığı, şairlik, toplumsalılık bütünlüğüyle ölçütleşmektedir.

Valeh Hacılar, yetenekli, deneyimli yönetici üniversite hocasıydı. 22 yaşında üniversite oditoryumuna (dershanesine) girdi. Ömrünün sonuna kadar da sınıftan ayrılmadı. 17 yıl kafedra (kürsü) müdürlüğünü çok başarıyla yürüttü. Bu gün Borçalı'nın ekser köylerinde öğretmen kadrolarımızın önemli bir kısmı Valeh Hacılar yeteneğinden su içenlerdir. Bu geçmiş “talebelerin” (öğrencilerin) bu gün okullarımızda yüz ağartmaları Valeh muallimin ruhunun şad olması anlamına gelir.

Valeh Hacılar zeki, aynı zamanda fedakâr, gayretli bilim insanı idi. 33 yaşında ilk doktorasını yaptı, 34 yaşında doçent oldu, 42 yaşında yüksek doktorasını yaptı ve profesör bilimsel-egitimsel derecesini kazandı, 49 yaşında “Gürcistan Edebiyat Bilimi Akademisi asli üyesi, ordinaryüs profesörü” (http://az.wikipedia.org/wiki/Valeh_Hacılar) seçildi. Tüm bu başarılar fitri kabiliyetin, mükemmel araştırmaların mantıksal sonucuydu.

Hem Gürcistan'ın hem Azerbaycan'ın hem de Türkiye'nin bilim çevrelerinde güçlü bir bilim insanı gibi yeri bilinirdi. Onun bilim kariyeri çok yönlüdür, çok yönlülük bir bütünlük arz etmektedir. Sözlü folklor, yazılı edebiyat, mitoloji, tarih, sözlükçülük, dil bilimi

¹ * ad koyup - ün kazanmıştır; düşmanına od koyup - düşmana aman vermemiştir; mat koyup - hayran bırakmıştır; konaklı - misafirli; baba - dede; neve - torun; gayret - erdem; aran - ova.

alanlarında değerli ürünler ortaya koydu. İlk doktora tezini (bilimler namzedi) Türkçe söz söyleyen Gürcü ozan-şairleri konusunda, yüksek doktora tezini (bilimler doktoru) Gürcistan'da Türk folklorunun temel özellikleri konusunda hazırladı. Yaklaşık otuz kitabı ışık yüzü görmüştür. Her biri eşsiz bilimsel yeniliğiyle, özgün inceleme tarzıyla seçilmektedir. Bu açıdan *Folklorumuzun Ufukları* (Hacılar, 1991), *Azerbaycan Folkloru Ananeleri* (Hacılar 1992), *Borçalı Mihralı Bey Tarihi Hakikatlerde* (Hacılar 2001), *19'uncu Yüzyılda Borçalı'da Kaçaklık Harekâtı* (Hacılar, 2003), *Gürcistan'da Türk Halk Edebiyatı Ananeleri* (Hacılar, 2005), *Azerbaycan Gürcü Folklor Alakaları* (Hacılar, 2007) bilimsel araştırma monografileri, *Hasta Hasan* (Hasta, 2009), *Borçalı Folkloru* (Hacılar, 1996), *Borçalı Karapapak Folkloru* (Hacılar, 2011), *Borçalı Folklor Örnekleri* (Hacılar, 2013) tertip, derleme kitapları her biri bilimde önemli hadise olarak değerlidir. Bu değer ölçütleri öncelikle; yazarın başvurduğu konuların bilimde yeni bir yön oluşturmasıyla, yeni bir nehrin kaynağı olmasıyla sağlanmaktadır. Borçalıların halk edebiyatı, Ahıska folkloru, Gürcistan'da Azeri Türkçesinin ve edebiyatının etkisi, Karapapaklar yurdunun keşmekeşli geçmişi, Azerbaycan Gürcistan edebi talih teması vb. konuların kapılarını, Borçalı bilgisi adlandırma bileceğimiz önemli bir bilim sahasının kapılarını ilk o açtı. Kendisi çeşitli zengin yönleriyle bir bilim akademisyidi, araştırma enstitüsüydü. Bu bakımdan Türk bilim insanı Semra Alyılmaz (Alyılmaz, 2003) ilk Valehşinasdır diyebiliriz. Yeni Valehşinasların faaliyete başlamasını dileriz.

Valeh Hacılar, başarılı tercümeceydi. Gürcü halk edebiyatının ve yazınının Türk okuyucuya sevdirmesinde önemli hizmet gösterdi. Aslında, edebî tercümeciliği de onun bilim insanı seçeresinin ayrılmaz kısmı olarak verimliydi.

Valeh Hacılar, söze, saza vurgun, şirin kelamlı, istidatlı şairiydi. Bu yeteneğin mayasını, mihverini ata yurdumuzun suyu, havası, akperçemli ninelerimizin, aksakal dedelerimizin sine defterleri, sazlı, sözlü ozanlarımızın halim hazin dizeleri oluşturmuştu. Bu istidat duygun samimiyetle keleşerek, bütünleşerek birbirinden anlamlı mısraların düzülmesini sağlamıştı. Şiirler ve poema (anlatı-şiir) kitabı yüzdendir. Dizelerinde deyim mecazlığı, ifade elvanlığı güçlüdür.

Böylece, Valeh Hacılar tolerans şahsiyetliğinin şah dallarını eğitimci yeteneği, bilim insanı zekâsı, toplumsalçı gayreti, tercümece mahareti, şair tabiatı bir araya gelerek bütün bir Valeh Hacılar simasını, şöhretini, liyakatini içermektedir. Bu güvenli Türk oğlu Türk'ün Valeh Hacıyev'den Valeh Hacılar'a kadarki şanlı ömür yolu erdem, liyakat köprüsünden aşarak, vatanseverlik, milletseverlik ölçütüne dayanarak süregelmişti.

3. Şiirin Tanıtım Bilgisi

Yazılış yılı: 1998

Yayını: Şiir, yazarın 2000 yılında Tiflis'te Gürcistan Yazarlar Birliği Azeri Bölümünün hattıyla ışık yüzü görmüş *Herşe'nin Ocağı* şiirler kitabında yer alır (Hacılar, 2000: 3). Adı geçen kitap tıpkı bu şiirle açılır. Kitapta şiire destek olarak süjeli resim de verilmiştir. Resimde dağ, bağ, şelale fonunda yüzünden, gözünden nur yağan dünya görmüş bir ihtiyar (yaşlı) dede tasvir olunur. Doğayla, toprakla Karapapak insanının vahdetini yansıtan bu resim şiirin mazmunuyla uyumluluk sağlar.

4. Şiirin İçeriği

4.1. Şiirde konu:

Adından da gördüğümüz gibi, şiirin ana konusu Karapapak il-obalarının tanıtımından, terennümünden ibarettir.²

4.2. Şiirde izlek:

Şiiri okudukça veya dinledikçe bu duyguları yaşarız: Karapapak illeri atalarımızın meskeni olmuş. Bu iller, obalar, oymaklar ordu misali sıralanmışlar. Bu il-obaların yiğit erenleri düşmana her zaman kan yutturmuşlar, tarihlerde ad koymuşlar. Bu il-obalar her zaman misafiri temiz yürekle kabul etmiş, bol sofraya açmıştır. Bu il-obalar şiirin, sanatın ilkin beşiğidir, sönmez ocağıdır. Bu il-obaların her biri bin nimetli, bin bucaklıdır. Bu il-obalar cinnet misalli süslü, yakışıklıdır. Bu il-obalar bahçeli-bağlıdır, ovalı-dağlıdır. Bu il-obalar kökü toprağa bağlıdır, yani ezeli, ebedidir.

4.3. Şiirde düşünce:

Şiir taşıdığı düşünce, fikir, ide unsurları açısından ideolojik tutuma sahiptir ve Gürcistan'da Karapapak varlığı ideolojisini geniş boyutuyla yansıtır.

Şiirin başlangıcında Karapapak illerini:

Babaların yurdudur

diye vasıfta bulunan şair, şiirin sonunda düşüncesini:

² Açıklama olarak: Karapapaklar kelimesi Borçalıların etnik kimliği statüsünde kullanılır. Bu alt etnos isminin milattan önceler salnamelerde hatırlanan Barsalların (Burcoğulların), 12'nci yüzyılda askerî güç olarak Gürcistan semtlere gelmiş Kümen-Kıpçakların Burçol, Karabörk / Karapapak uruğunun adlarından kaldığı bildirilir (Valehoğlu, 2005). İslam kaynaklarında Karabörklü, külah-i siyah, Rus salnamelerinde "çyornıye klobuki" (kara şiş papaklar) diye anılmış bu Karapapaklar dövüşkenlikleriyle tarihte, ayrıca, Gürcistan'ın 12.-13. yüzyıllar tarihinde hâledici iz koymuşlar; o çağda Gürcü şah Kurucu David, söz konusu Kıpçakların yardımıyla Selçukları yenmişti. Kars'taki, Sulduz'daki Karapapakların çoğu Kazah-Borçalı-Ahıska yörelerinden göç edenlerdir. Borçalı illerinde Karapapak nesilleri, Kazah ilçesinde Karapapak köyü bu kavmin yadigarlarıdır.

Kökü toprağa bağlı

vasfıyla kanıtlar.

4.4. Şiirde olay örgüsü (süje hattı):

Şiirin yüz sathında belirli bir olay, olay örgüsü, başka deyişle, süje hattı yok gibidir; fakat derin katlarda Karapapak topluluğunun tarihte ve günümüzde yüz üze kaldığı bazı millî olaylara parçalar şeklinde pinhan göndermeler göze değir:

Erenleri ad koyup,
Düşmanına od koyup,
Tarihleri mat koyup
Karapapak illeri.

4.5. Şiirde varlıklar:

Şiirde rastladığımız varlıklar millî değerleri yansıtmaları ve önemleri bakımından dikkat çeker.

Bu varlıkları iki kısma böle biliriz:

Somut (maddi) varlıklar: yurt, ordu, sofraya, bağ, aran (ova), dağ, toprak.

Soyut (manevi varlıklar): erenler, tarih, cennet.

4.6. Şiirde duygu:

Şiirde millî duygular aksanında heyecan ağır basar. Kendi duygusunu yüksek düzeyde sergileyen şair, bunu okuyucuya da aşilar. Ayrıca, doğal, tüm ulusal değerlerimizi sonuna kadar koruma umudu duygusu da aşikârdır.

Babaların şöhreti,
Nevelerin gayreti,
Yeryüzünün cenneti,
Karapapak illeri.

5. Şiirde Dizeler İçi İmgeler, Simgeler

- “*Karapapak illeri*”

Her bentte “*Karapapak illeri*” söz birleşmesinin ana mısra olarak tekrarlanmasıyla şairin öne çektiği hedefi vurgulanır.

Tıpkı Valeh Hacılar’ın faaliyeti sayesinde *Karapapak etnonimi* (kavim, boy adı), *Karapapak illeri toponimi* (yer adı) sırlı bir anlayıştan bilim, tarih, etnografya müstevilerine ulaştırılmış, etnik hafızamıza döndürülmüştür. Karapapak boy adının unutulmaktan

korunması, Gürcistan'da illi iken illi olmak, dilli iken dilli olmak, Türklük düşüncelerinin yurttaşları arasında iliklere işletilmesi onun faaliyetiyle ilgilidir.

Karapapaklar derken, bu gün Gürcistan'a bağlı Borçalı bölgesinde, Azerbaycan'ın Kazah ilçesinde meskûnlaşan, zamanında buralardan göç ederek, Türkiye'nin Çıldır, Kars, Ağrı, Erzurum, Sivas, Tokat, Bursa bölgelerinde, İran'ın *El-i Karapapak* denilen Sulduz mahallinde toplu halde yerleşmiş, lehçe, şive özellikleriyle, âşık sanatına vurgunluklarıyla, tarih boyunca sergiledikleri hünerleriyle seçilen saf bir Türk boyu düşünülür (Valehoğlu, 2005).

Çözümlediğimiz şiirde konu nesnesi Gürcistan'daki Karapapaklar'dır. Günümüzde Karapapaklar Gürcistan'ın sayıca önemli kısmını, sayıca Gürcülerden sonra ikinci, Gürcü olmayan etnik öbekler arasında birinci yeri tutarlar, hem de buradaki başka gayri-Gürcü etnoslarından farklı olarak, Gürcistan'ın sadık vatansever kısmını teşkil ederler.³

İl (el) sözü tarihsel olarak yayla-kışlak tarzı yaşayan topluluklara denilmiştir. Oturak yaşam tarzı geçirenlere de oba denilmiştir. Günümüzde il-oba deyimini kullanmaktadır; bu, genellikle köy, kasaba sözcüklerinin anlamdaşı yerindedir. Borçalıların zamanlar boyunca yayla-kışlak, başka deyişle konargöçer, Terekeme geçim tarzı yaşamış olduklarını ön görerek şiirde il (el - él) kelimesinin tamamıyla yerine oturduğunu söyleye biliriz.

Şiirde *Karapapak* etnonimiyle *iller* kelimesinin bir araya getirilmesi önemlidir. *Karapapak illeri* deyim tamlamasıyla Borçalı'da Türklerin toplu halde yaşamlarını sürdürmeleri, onların köy ve kasabalarının tespiti misali sıralanması vurgulanır.

- “*Babaların yurdudur*” (dedelerin yurdudur)

Borçalı ağzında ve genelde Azeri Türkçesinde baba sözcüğü Türkiye Türkçesindeki dede anlamını ifade eder. Oysa bu mısradaki *babalar* sözcüğü atalar anlamını kastetmekle kullanılır. *Yurt* sözcüğü de memleket anlamını taşır. Bu sözcüklerin devamınca *Karapapak İlleri* tamlama kümesi gelir ve şu kelimeler hepsi birbiriyle bir bütün oluşturur, bu bütünlüğü onların tek bir vurgu taşımasında görürüz. Bu; illerimizin ezellerden atalarımızın meskeni, yurdu olmasının öncelikli olarak, özenle vurgulanmasıdır. Şu etmeni açıklarsak, Gürcistan arazisinde çok öncelerden Türk varlığını kanıtlayan kaçınılmaz kaynaklar yüzedir. Bu yerlerde milattan öncelerden Buntürk'lerin, Barçıl Türklerinin meskûnlaştıklarına yazıtlar, yazılı salnameler (yıllıklar) tanıklık eder. Sonra buraları Oğuz-Kıpçak karışık Karapapak

³ Gürcistan'da Karapapaklar Tiflis, Rustav şehirlerinde, Marneul, Bolnis, Dumanıs (Başgeçit), Kardaban (Karayazı), Sagareco (Karaçöp), Lagodeh, Telav, Msheta, Kaspi, Tetrizğaro (Akbulak), Çalka bölgelerinde meskûndurlar. Karapapakların oturdukları Sadaklı köyü, nüfusunun sayısı (yaklaşık 9.000) itibarıyla tüm Gürcistan'da en büyük köydür. Telav Karacalar, Kızılhacılı, Fahralı, Boluz-Kepenekçi, Lambalı, Nazarlı, Soğanlık, Kosalı, Görarlı Alget, Arıklı, Aktekle, Karacalar, Kaçağın, Darbaz köylerinin nüfusu 5.000'den yukarıdır.

Türkleri yurt seçmişler. Ve bu yurtlar bizlere atalarımızdan mirastır. Bu açıdan Valeh Hacılar'ın "Ulu Baban Kim Olup" dizisinden araştırmalarının da (Hacılar, 2006) önemini söylemeliyiz. O, Gürcistan arşivinden Gürcistan'daki soydaşlarımız meskûnlaşmış köylerimizin 19. yüzyılda nüfus bilgilerini edinmiş, onlardan bazılarını, bu sıradan Boluz-Kepenekçi, Darbaz köyleri hakkında bilgileri ışık yüzüne çıkarmıştır.

• “*Her biri bir ordudur*”

Atalar yadigârı yurtlarımızın orduya benzetilmesi elzem imgedir. Haritaya bakarsak, gerçekten, Karaçöp'ten tutmuş Başgeçit'e kadar Borçalı illeri kırılmaz bir ipin ilgeçleri gibi sıralanmışlar, dağılmaz bir ordunun askerleri gibi saf tutmuşlar. Ordu sözcüğü kuşak kuşak günümüze taşıdığımız değerlerimizi korumak gerekçesini ifade eder.

• “*Erenleri ad koyup*” (er yiğitleri ün kazanmışlar)

Erenleri derken ata yurdumuzun yiğitleri dile getirilir. Hakikaten, Borçalı mert, cesur kahramanlarıyla bellidir. Borçalı kahramanları ve Borçalı'da kahramanlık konusu Valeh Hacılar'ın da araştırmaları sonucu ortaya konulmuştur. Osmanlı'da şöhrete ulaşmış olan Mihrali Bey'imiz (Hacılar, 2001), yiğitlik zirvesinde gururla dayanmış olan Semed Bey'imiz, İsmail Bey'imiz, Cöyrüoğlu Kara'mız ve başkaları Karapapak yenilmezliği örnekleri olarak halk arasında gururla hatırlanmaktadırlar.

• “*Düşmanına od koyup*” (düşmana aman vermez)

Bunlar o erenlerdir ki, ad koymuşlar, düşmana od koymuşlar. Düşman kimlerdir? Borçalılılar dostlukta vefalı, helal oldukları gibi, hain hasletli yağıyı susturmakta da mahirdirler.

Bu mısradaki *od koyup* deyimini de özgündür. Borçalı ağzına göre, dosta can kurban ederler, düşmanın canına velvele salarlar, düşmana od koyarlar.

• “*Tarihleri mat koyup*” (tarihleri, zamanları hayran bırakmış)

Kadim Karapapak illerinin geçmişi gurur verici, şan-şöhretli bir tarihtir. Şu geçmişte 18. yüzyılda Gürcü şahı Erekle'nin yanında en güvenilir alay başçısı olarak bilinen Borçalılı Hudu Bey'in Gürcistan'ı mertlikle koruması, Osmanlı topraklarında Mihrali Bey'in hüneler göstermesi ve başka olgular günümüz yurttaşlarımız için de övünç, kıvanç, ibret bayrağımızdır.

• “*Sofraları konaklı*” (sofraları misafirli)

Borçalı konuk (misafir) severliği her zaman ve her yerde bellidir. İllerimiz bol nimetli

olması dolayısıyla bol da sofralıdırlar. Maddi cihetten çok da zenginlikleriyle övünmeyen Borçalılılar daha fazla gönül zenginlikleriyle, sofraya eli açıklıklarıyla övünmüşler. Misafire toklu, kuzu kesilir, sofralardan kurutlu yaprak hengeli, yaprak dolması, boz-baş, lüle kebab, süt-taş, ayran-aşı, evelikli isti, cincilim ketesi, hımı turşusu, kuymak, kiraz, incir, nar eksik olmaz.

• “Şiir, sanat ocaklı”

Bu dizinin taşıdığı anlam değerlidir. Borçalı zengin edebiyat, sanat geleneğine sahiptir. Burada şiir zenginliğiyle anlam, biçim, biçem elvanlığıyla özgün bir edebî muhit oluşturmaktadır. Öncelikle ozan ifacılığının beşiği, benzersiz ocaklarından biri sayılır. Bu diyarın zenginlik miyarı en önce onun şirin-şeker sözüdür, telli sazıdır, türlü-türlü masalları, destanlarıdır, bayatlarıdır. Borçalı edebiyat muhitinde “Dünyaya emlakim, yurdum diyenler, Onlar da göçtüler, kuru dam kaldı” söylemiş Kul Allahkulu, “Atam, anam Borçalı’da kaldılar, Bizi hardan tapar Ali’m, ay felek” söylemiş Fatma Alikızı, “Kars’a doğru bakıp ağlarım, Vurulup göğsüme yaralar, kardeş” söylemiş Güller Peri, “Derya-ummandır Ağacan” söylemiş Ağacan, “Borçalı ilini terk elemekle Erittim yürekten yağım, ay felek” söylemiş Göğemlikli Ahmet, ünlü Abdullah Şaik, “Pirim bana verdi bade, İçirdi hadden ziyade” söylemiş Mirza Mehdi Velizade, mizah şairi Mecruh, “Mühekker maildir vatan taşına, Dolanırım çör-çöpünün başına” söylemiş Mühekker, tiyatro yazarı Kerim Şerifli, “Meskenim Lök deresi, Avlağım Karayazı” söylemiş Alhas Ağa Hacallı, “Yolun düşse teşbihidir İstanbul, Fahralı tek ağır ilim var benim” söylemiş Şair Nebi, İsa Borçalı, Ziya Borçalı, İsa İsmailzade, Tahir Hüseyinov, Abbas Abdullah, Zelimhan Yakup, daha nice nicelerimiz yıldız misalli parlarlar (Memmedli 2000). Telli sazımızı şakrak dillendiren, saz söz yığınakları diller ezberi olan Sadık Sultan, Hüseyin Saraçlı, Dede Emrah, Han Kemandar olmuşlar, bugün saz boyunda âşık fidanlarımız var ve olacaklar da. Karapapak illerimizin düğünlerde kaynayan kara zurnası da Bakü, Tiflis, İstanbul, New-York, Berlin, Münih müzelerini süsleyen “Borçalı”, “Papaklı”, “Karaçöp”, “Karayazı”, “Fahralı”, “Lambalı”, “Demircihasanlı”, “Kaçağın”, “Zinetnişan” halıları da, “Karakeher”, “Gurbeti”, “Yurt-yeri”, “Karakuyu”, “İbrahimi”, “Doşankuloğlu”, “Mansırı”, “Başhanımı”, “Şenlik Hoşdamağı” âşık makamları da, “Terekeme”, “Tellayı”, “Ejder Emi” oyun havaları da bellidir.

• “Her ili bin bucaklı” (her yöresi bin bucaklı)

Bu mısradan anlatılmak istenen, illerimizin her birinin doğası, nesilleri, konuşma ağzı, vb. açılardan çok çalarlılığını, çok çeşitliliğini terennüm etmektir. Gerçekten, Borçalı’da köylerimizin her birinin özgün doğası var. Karapapak illeri, yüce dağlarıyla, sarp kayalarıyla, bazıları saf-kaynar pınarlarıyla, al-yeşil çimenleriyle, geniş düzlükleriyle, sık ormanlarıyla,

bar-beherli bağ-bostanlarıyla tanınırlar. Köylerimize çeşitli nesiller de renk katarlar. Deller, Çoydarlar, Çıraklar, Zorbalar, Merdallar, Kaçarlar vb. özgün isimler taşıyan nesil adlarımız Türklüğün kadim izlerinin nişaneleridir. Ağız, şive, konuşma farklılığı da köylerimizin elvanlık etmenleridir diyebiliriz. Darbazlıların “geleceğim, vuracağım”, Arıklı-Kölayırlıların “geleşdi, vuraşdı”, Sarallıların “geliren mi, vururan mı” vb. ağız güzelliği hem de bir çeşitliliktir, Valeh Hacılar’ın şiirsel deyimince, bin bucaklılıktır.

• “*Babaların şöhreti*” (dedelerin ünü)

Bu dize yukarıdaki “Erenleri ad koyup”, “Düşmanına od koyup”, “Tarihleri mat koyup” dizelerinin devamıdır. Babalar, dedeler erenlikleriyle, tarihte iz koymaklarıyla şöhet, şan yüceliğine yükselmişler.

• “*Nevelerin gayreti*” (torunların erdemi)

Aslında, şu dizeyi ondan önceki dizeden ayırmak uygun olmaz. Atalar şan-şöhret koyup gitmişler. Peki, neveler (torunlar) onların adlarına layık ola bilmişler mi? Şair bu soruyu neveler (torunlar) kelimesine erdem anlamı taşıyan gayret kelimesini yakıştırmakla olumlu yanıtlar. Babaların (ataların) şöhetini nevelerin (torunların) gayretle (erdemle) devam ettirdiklerini söylemek ister. Tarihte iz koymuş atalarımızın şöhreti, kadir bilen torunlarının, türemelerinin kıvanç kaynağıdır söylemek ister.

Gayret sözcüğünün rolü hem bu mısradan hem de genellikle şiirde ağır basar. Borçalı ağızında “gıryat” şeklinde söylenen şu kelime Borçalı’da en fazla millî his doğuran, yerel sözcük dağarcığında etken bir sözcüktür. Şu sözcüğün taşıdığı anlam millî taassuptur, yurt şerefidir, toprak namusudur, erdemlilik, bu anlamların hepsinin mecmuudur.

• “*Yeryüzünün cenneti*”

Bu teşbih Borçalı’ya ait edilir. Elbette, her kes için dünyanın merkezi kendi memleketidir. Bu deyimden bir yandan Valeh Hacılar’ın öz yurt sevdasının içtenliğini hissederiz. Diğer yandan, bu diyar doğal güzelliğiyle cennet misali bir yerdir. Hoş havalı, hoş iklimli, Borçalı çökeği, Karayazı çölü gibi gen düzlükleri, Eğrikar, Senekuçan, Şamdüğe, Ercivan dağları gibi keleşayılı (hicaplı) zirveleri, sıra dağları, geniş bağları olan yurdumuza ilişkin yeryüzünün cenneti güzel tanımdır, dolgun tarifdir.

• “*Bahçesi bağa bağlı*”

Bu deyim Borçalı’nın bahçeler, bağlar diyarı olduğunu sergilemektedir. Hem de bu diyarda bahçeler, bağlar tekem-seyreğ değildir, bura baştanbaşa bağlar diyarıdır. İşte, bu özellik ve güzellik şiirdeki “Bahçesi bağa bağlı” deyimiyile imgesel şekilde ifade olunur.

- “Aranı dağa bağlı” (ovası yaylaya bağlı)

Aran sözcüğü ova demektir. Borçalı coğrafyasının doğal yerleşimine göre, dört bölümde tasnifi kabul edilir: Aran (ova) Borçalı, Bağ (bahçe) Borçalı, Dağ Borçalı, Yaylak (yayla) Borçalı. Bundan önceki “Bahçesi bağa bağlı” dizesinde Bağ Borçalı işaretleniyorsa, izleyen “Aranı dağa bağlı” dizesinde Ova Borçalı, Dağ Borçalı, Yayla Borçalı kesimlerinin şiirsel haritası çizilir. Hem de burada Borçalı’nın ovalı-dağlı bütün olduğu, elma gibi bütünlüğü, parçalanmazlığı dile getirilir.

- “Kökü toprağa bağlı”

“Kök” sözcüğü de “toprak” sözcüğü de aslında güçlü ve çarpıcı imge, simge, arketip (ilkın kaynak) düzeyindedir. “Kök” sözcüğü bizim bin yıllara uzanan var oluşumuzu, bizim şerefli geçmişimizle övündüğümüzü ifade eder. Bu bizim millî kökümüzdür, millî liyakatimizdir. “Toprak” sözcüğü onun ifadesidir ki bu yurt toprakları sadece taş, kaya, dağ, tepe, düzlük, tarla değildir, sadece üzerinde yiyip içip, yatıp, öldüğümüz bir madde de değildir. Onun maddiliğinden daha fazla maneviliği önemlidir. Ayrıca, şiirin şu dizeyle tamamlanması da rastgele olmasa gerekir. Kök derken atalardan miras kalan ezel, güzel, özel âdet-ananeler düşünülür. Onları bu toprağa, bu yurda bağlayan bu köke muhkem bağlılıktır.

6. Şiirin Biçimi (Yapısı)

Bu şiir biçimiyle coşkunun bariz bir örneğidir. Şiirde coşkusallığı sağlayan ana unsur *ünlem* (hece), *ayrıç* (takti), *uyak* (kafiye) yapısıdır. Bu unsurlar şiire özel bir estetik uyum, ritim kazandırmıştır.

6.1. Şiirin türü:

Şiir biçim düzeniyle *Bayatı-Giraylı*⁴ karışık bir türdedir. Yani hece sayısı itibarıyla Bayatı, küme sıralanması, uyak ilmeklenmesiyle Giraylı kalıbındadır. Bayatı sözlü, folklor edebiyatımızın en yaygın türü, Giraylı ozan yaratıcılığımızın en hoşlanan türüdür. Folkloru, ozan-âşık gelenekleri en kapsamlı boyutta gelişmiş olan Karapapak illeri konusunda şiirin tıpkı böyle bir kalıpta yazılması mantıklı gözüktür.

6.2. Şiirin kümesi:

Şiir *beş kıta* bölüğünden ibarettir ve bu dörtlükler birbiriyle hem anlamca, hem de biçimce bütündür, birbirinden koparılmazdır.

⁴ Bayatı: mani türüne uygun bir nazım biçimidir, yalnızca dört dizeden oluşur, her dizede hece sayısı 7’dir, uyak düzeni aaxa şeklinde olur.

Giraylı: semai türüne uygun bir nazım biçimidir, küme sayısı 3, 5, 7 olur, her küme dört dizeden oluşur, her dizede hece sayısı 8’dir, dizelerde ayrıç 4+4 veya 5+3 olur, uyak düzeni abab cccb dddb şeklinde olur.

6.3. Şiirin vezni:

Şiir *hece* ölçüsündedir. Her dize 7'lik hece kalıbına sığdırılmıştır. Bildiğimiz üzere, yedilik hece uyumu en çok Bayatı türüne özgüdür. Ve bu şiirin de Bayatı hece düzeninde olması onun uyumunu halk şiiri, folklor şiiri ahengine yaklaştırmış, eşleştirmiştir.

6.4. Şiirde takti (ayraç):

Mısraların çoğu 4+3, üçü 3+4, yalnızca biri 2+5 ayracındadır.

Taktisi 4+3 olan mısralar: “*Babaların yurdudur*”, “*Karapapak illeri*”, “*Erenleri ad koyup*”, “*Düşmanına od koyup*”, “*Tarihleri mat koyup*”, “*Sofraları konaklı*”, “*Şiir, sanat ocaklı*”, “*Her ili bin bucaklı*”, “*Babaların şöhreti*”, “*Nevelerin gayreti*”, “*Yeryüzünün cenneti*”.

Taktisi 3+4 olan mısralar: “*Her biri bir ordudur*”, “*Bahçesi bağa bağlı*”, “*Aranı dağa bağlı*”.

Taktisi 2+5 olan mısra: “*Kökü toprağa bağlı*”

6.5. Şiirin kafiye düzeni:

Kafiyeleşmede hoş bir akıcılık görürüz. Bentlerin üçünde *zengin kafiyeler*, ikisinde *redifli kafiyeler* yer alır.

Zengin kafiyeler: *yurdudur - ordudur, konaklı - ocaklı - bucaklı, şöhreti - gayreti - cenneti*.

Redifli kafiyeler: *ad koyup - od koyup - mat koyup, bağa bağlı - dağa bağlı - toprağa bağlı*.

7. Şiirin Biçemi (Dili, Üslubu)

Şiirin dili imgeseldir. Şair, Azerbaycan Türkçesinin edebî dil özelliklerini ve güzelliklerini maharetle nazıma aktarmıştır. Erenlerin ad koyması, düşmana od koymak, tarihleri mat koymak, şiir-sanat ocaklı, her ili bin bucaklı deyimleri, Karapapak illerinin *yeryüzünün cennetine* benzetilmesi, *şiir - sanat, kök - toprak* anlamdaş sözcüklerinin, *eren - düşman, aran - dağ* zıt anlamlı kelimelerinin kullanışı mısralarda estetikliği güçlendiren unsurlardır.

Şiirde tatlı bir akıcılık seyredilmektedir. Burada okuyucuyu millî gelenek-göreneklerimize, ulusal varlığımıza sahip çıkmak yönünde duygusal, hatta harekete geçirici bir söylem ortaya konulur. Aynı zamanda burada tarihi ve günümüzün güncel toplumsal meseleleri hatırlanmakla ima, mesaj tarzını da görürüz. Tabii, şiirin anlaşılmasını, sevilmesini

sağlayan belirli bir yalın üslubu, daha doğrusu, sadelikte klasiklik tarzını da dikkatten kaçırmamak gerekir.

Sonuç

Bu şiir öncelikle Karapapak topluluğunun meskûn oldukları diyarda özgün bir kültür meydana getirdiklerini gözler önüne serer. Bu yurt atalar yadigârıdır, kuşaklar boyu gülüp ağladığımız, millî medeniyet değerleri yetiştirdiğimiz, birleşip kaynaşarak topluluk olduğumuz kutsal bir mekândır. Karapapaklar köke, toprağa kırılmaz tellerle bağlıdır. Kökü toprağa işleyen çınar ağacı, meşe ağacı nasıl muhkem duruş getire bilirse, köke, toprağa bağlı Karapapak illeri de var dedikçe var olacaktır düşüncesini algılarız bütünlükle bu şiirden.

Hisseden, haberdar eden, uyaran, duyuran, çağrı yapan Valeh Hacılar şiiriyetinin nefesini duyarız bu coşkulu örnekte.

Valeh Hacılar ruhuyla ünsiyette oluruz bu şiirin, onun gönül çırpıntılarından yoğrulmuş başka şiirlerinin iç katlarına vardıkça.

Çözümlediğimiz şiirin anlamsal-yapısal içeriğine yazarın kendi kapısından girdik, bu şiire yazarın kendi penceresinden göz attık.

Ve bu şiirden mesajlar (ısmarıklar) alırız:

– Ey ulu Türk ulusu, saf, katkısız, özbeöz bir parçan da yanı başındaki Gürcistan'dadır, kan, süt özün olan bu Karapapaklardan göz kulak ol.

– Ey Karapapak boyunun türemeleri, doğma yurdumuzu sevelim, koruyalım, kökümüze, toprağımıza, kendimize daha muhkem bağlanalım.

Kaynaklar

ALYILMAZ, S. (2003). *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar (Hayatı–Sanatı–Şiirleri)*. Ankara: Devran Yayıncılık.

HACILAR, V. (1991). *Folklorumuzun Ufukları*. Bakü: Yazıcı Neşriyat.

HACILAR, V. (1992). *Azerbaycan Folkloru Ananeleri (Gürcistan'daki Türk Dilli Folklor Örnekleri Esasında)*. Tiflis.

HACILAR, V. (1996). (derleme). *Azerbaycan Folkloru Antolojisi, Borçalı Folkloru*. Bakü: Nurlan.

HACILAR, V. (2000). *Herşe'nin Ocağı (Şiirler ve Poema)*. Tiflis: Yazarlar Birliği.

HACILAR, V. (2001). *Borçalı Mihralı Bey Tarihi Hakikatlerde*. Tiflis: Ziyalılar Birliği.

HACILAR, V. (2003). *XIX. Yüzyılda Borçalı'da Kaçakçılık Harekâtı*. Tiflis.

HACILAR, V. (2005). *Gürcistan'da Türk Halk Edebiyatı Ananeleri*. Bakü: Seda Neşriyat.

HACILAR, V. (2006). (tertip). *Ulu Baban Kim Olup, Darvaz Köyü*. Tiflis.

- HACILAR, V. (2007). *Azerbaycan Gürcü Folklor Alakaları*. Tiflis: Üniversal Neşriyat.
- HACILAR, V. (2009). (tertip). *Hasta Hasan Hayatı, Şiirlerinden Seçmeler*. Tiflis: Üniversal Neşriyat.
- HACILAR, V. (2011). *Borçalı-Karapapak Folkloru*. Bakü: Nurlan Neşriyat.
- HACILAR, V. (2013). Memmedli Elhan (derleme). *Borçalı Folklor Örnekleri*. Bakü.
- MEMMEDLİ, Ş. (2003). *Borçalı Edebi Muhiti*. Bakü: Elm Neşriyat.
- SÖYLEMEZ, O. (2012). Türk Dünyasından Bir Çınar Daha Devrildi. *Ord. Prof. Dr. Veleh Hacilar'ın Ardından*. (haz. Semra Alyılmaz, Cengiz Alyılmaz). Ankara.
- VALEHOĞLU, F. (2005). *Karapapaklar ve Onların XIX. Asır Harp Tarihi*. Bakü: Seda Neşriyat.
- http://az.wikipedia.org/wiki/Valeh_Hacilar (Erişim: 10.10.2015)
- <http://anl.az/el/Kitab/2015/Azf-273904.pdf> (Erişim: 10.10.2015)
- <http://web.anl.az/el/a/afa.pdf> (Erişim: 10.10.2015)
- <http://web.anl.az/el/kitab/2014/2001-810.pdf> (Erişim: 10.10.2015)
- <http://web.anl.az/el/Kitab/2015/1992-698.pdf> (Erişim: 10.10.2015)